

žité čo najpresnejšie zachytenie hláskového zloženia slova v gréčtine (napr. spomínaného rozdielu medzi α a ω). Znalosť klasických jazykov u nás totiž prakticky vymizla a každý, kto si chce zistiť, ako sa dané meno píše v pôvodnom jazyku, môže na to použiť príslušný slovník (najlepšie *Papeho Wörterbuch der Griechischen Eigennamen*). Pri prepise gréckych (i latinských) mien by sme mali jednak zohľadňovať jazykové špecifiká slovenčiny (napr. rytmický zákon), jednak tradíciu, ktorá už prepisovanie mnohých mien ustálila (napr. Sokrates, namiesto Suvákovho Sókratés, Aristoteles namiesto Aristotelés, Demokritos namiesto Démokritos, Herakleitos namiesto Hérakleitos). Ja osobne by som navrhoval grécke dĺžky v menách neprepisovať až na mená a typy, ktoré sú viac-menej ustálené (napr. spomínané sufíxy -ón, -ión).

Mojimi skromnými návrhmi, postrehmi a kritickými pripomienkami k spôsobu prepisu gréckych výrazov v recenzovanej publikácii nijako nechcem znižovať hodnotu celého diela. Hodnotím ho ako veľmi pozitívny príspevok k dejinám filozofie, etiky a príbuzných odborov. Rád by som však vyvolal opätovnú diskusiu všetkých zúčastnených strán, ktorých sa problematika týka alebo im leží na srdci. Slovenský filológovia, filozofi, prekladatelia, jazykovedci i široká vzdelaná verejnosť by sa už konečne mali dohodnúť na záväzných pravidlách prepisu z klasických jazykov.

Andrej Kalaš

Mgr. Andrej Kalaš, PhD.

Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK

Šafárikovo nám. 6

818 01 Bratislava 1

SR

e-mail: andrej.kalas@fphil.uniba.sk

PROBLÉMY INTERPRETÁCIE SCOTOVEJ EPISTEMOLÓGIE

GÉRARD SONDAG.: *Duns Scot. L'image. (Introduction, traduction et notes)*. Paris: Librairie philosophique J. Vrin 1993, 269 s., ISBN 2-7116-1178-7

Bez nadnesenia môžeme povedať, že Ján Duns Scotus prichádza s originálnym riešením mnohých filozofických problémov. Uvedme len niektoré rámcové okruhy: ontologické chápanie metafyziky, univocita pojmu súcna, teológia ako praktická veda, princíp individuácie, vzťah rozumu a vôle, náuka o posibilitách či rozdiel medzi intuitívnym a abstraktívnym poznaním. No nielen v týchto problémoch sa Scotus prejavuje ako mysliteľ, ktorý modifikuje tak aristotelovskú, ako aj augustínovkú tradíciu a vytvára vlastnú originálnu filozoficko-teologickú syntézu.

Recenzované dielo *L'image*, ktorého autorom je Gérard Sondag, profesor na univerzite Blaise Pascal v Clermont-Ferrand, je venované Scotovej epistemológii, pre-

dovšetkým teórii abstraktívneho poznania. Názov recenzovanej publikácie je francúzskym prekladom *Ord.I d.3 p.3 q.1-4*, ktorý v latinčine znie *De imagine*. Dielo môžeme rozdeliť na tri časti: Prvou je bohatý informatívno-systematický úvod do teórie abstraktívneho poznania (s. 7 – 86); druhú tvoria poznámky, ktoré nielen rozširujú dejinno-filozofický obzor čitateľa, ale ponúkajú aj presnejšie chápanie preberaného problému (s. 86 – 108); treťou je preklad do francúzštiny (s. 109 – 252).

Naša recenzia bude venovaná hlavne prvej časti uvedeného diela. Sondagov prístup v celom diele je vecný, vynikajúcim spôsobom interpretuje problémy Scotovej epistemológie a jeho interpretácie sú úzko zviazané s textom.

Abstrakcia je podľa Duns Scota v terajšom stave (*in statu isto*) hlavným zdrojom poznania. Abstrakčný úkon chápe ako prenos z poriadku reprezentácie z modu singularity do poriadku reprezentácie v mode univerzality. Tento prenos je podľa Scota zviazaný s kognitívnymi prostriedkami – *species* –, ktoré reprezentujú predmet v danom mode reprezentácie anezávisle od existencie poznávaného predmetu. Problém kognitívnych prostriedkov Scotus nastoľuje v *Ord.I d.3 p.3 q.1*, ktorému sú v recenzovanom diele venované kapitoly 4 – 7 (s. 20 – 45).

Prvým problémom, ktorým sa Scotus zaoberá, je otázka, či rozum potrebuje svoj vlastný kognitívny prostriedok – *species intelligibilis*, ktorým bude predmet reprezentovaný v mode univerzality. V tomto bode sa Scotus zaoberá teóriou Heinricha z Gentu, podľa ktorého je jediným kognitívnym prostriedkom rozumu zmyslový obraz – fantazma, ktorou je prirodzenosť/esencia vecí reprezentovaná a ktorú rozum z tohto obrazu oddeľuje.

Duns Scotus kritizuje mienku Heinricha z Gentu a argumentuje v prospech nevyhnutnosti *species intelligibilis* ako kognitívneho prostriedku na abstrakčný úkon. Scotov hlavný argument spočíva v tom, že reprezentant má svoj jeden a vlastný modus reprezentácie, t. j. jeden reprezentant nemôže reprezentovať v dvoch modoch reprezentácie (s. 24). Keby zmyslový obraz reprezentoval tak v mode singularity, ako aj univerzality, neexistoval by podľa Scota rozdiel medzi vnímaním a myslením, nebol by možný prechod z jedného modu do druhého, rozum by bol úplne závislý od predmetu a také činnosti rozumu ako usudzovanie či vytváranie pojmov druhých intencií by zostali bez vysvetlenia, čo by znehodnocovalo dušu/rozum.

Jedným z hlavných rozlíšení Scotovej epistemológie je rozdiel medzi *species intelligibilis* a *esse obiectivum*, t. j. všeobecným formálnym obsahom. Nedostatočné rozlíšenie oboch momentov viedlo v dejinách filozofie neraz k dezinterpretáciám Scotovej náuky o univerzáliách (Leibniz). Sondag upozorňuje na tento rozdiel a výstižne ho prezentuje: Všeobecné je prítomné pre rozum (*à l'intellect*) prostredníctvom obrazu, ktorý ho v rozume (*dans l'intellect*) reprezentuje (s. 29).

V *Ord.I d.3 p.3 q.2* sa Scotus zaoberá príčinami vytvorenia (*productio*) *species intelligibilis*, a teda celého abstraktívneho poznania. V recenzovanej publikácii venuje autor tomuto problému ôsmu kapitolu (s. 46 – 60). Duns Scotus sa konfrontuje so šiestimi mienkami, ktoré sa dajú zaradiť do dvoch základných skupín. V prvej sa pripisuje hlavný kauzálny vplyv v procese abstrakcie predmetu či jeho intencionálnemu obrazu (aristotelovská tradícia), v druhej duši, t. j. poznávacej mohutnosti (au-

gustínovská tradícia).

Aristoteles chápal predmet ako primárnu príčinu poznania a duša vo vzťahu ku kauzalite predmetu bola chápaná ako pasívna/receptívna – *intelligere est quoddam pati*. V augustiniánskej tradícii sa na druhej strane vyskytli teórie, v ktorých sa vplyv predmetu úplne minimalizoval a aktivita poznávacej mohutnosti maximalizovala (P. Olivi).

Duns Scotus argumentuje nasledovne: Ak by bola iba duša/poznávacia schopnosť jedinou príčinou poznania, nebol by rozdiel medzi poznaním dokonalého a nedokonalého predmetu. Ak by bol však objekt totálnou príčinou poznania, činnosti rozumu by zostali bez vysvetlenia. Scotus volí strednú cestu medzi týmito extrémnymi pozíciami a hovorí, že ani duša/poznávacia mohutnosť sama, ani predmet či jeho intencionálny obraz nie sú jedinou a totálnou príčinou poznania, ale spolu tvoria jeho integrálnu príčinu, v rámci ktorej účinne pôsobia ako esenciálne usporiadané čiastkové príčiny.

Scotus upresňuje vzťah týchto dvoch parciálnych príčin. Vzťah parciálnych príčin nie je charakterizovaný tým, že jedna čiastková príčina dáva druhej svoju kauzálnu účinnosť, teda že činnosť jednej je závislá od činnosti druhej, alebo jedna je pasívna/receptívna a druhá aktívna.

Modelom spolupráce esenciálne usporiadaných parciálnych príčin je podľa Scotu aktivita muža a ženy pri plodení dieťaťa. Ani muž, ani žena neprijímajú jeden od druhého kauzálnu silu. Každý z nich disponuje svojou kauzalitou a je činný vo vlastnej miere. Z toho vyplýva, že parciálne príčiny navzájom spolupracujú, pričom každá z nich má svoju vlastnú silu a kauzalitu. Na dušu pôsobí predmet, no ako samostatná parciálna príčina disponuje svojou imanentnou aktivitou a prítomnosť predmetu je podmienkou, vďaka ktorej sa duša sama od seba pohne, a tak poznáva. Ak je teda predmet, či už existujúci aktuálne a reálne, alebo intencionálne, prítomný, rozum sa ako prirodzená, t. j. neslobodná mohutnosť na rozdiel od vôle automaticky pohne k poznávaniu. (Scotus uznáva samopohyb nielen v aktivite duše, ale aj v procesoch v prírode – voľný pád, trávenie, rast.) Tak predmet, ako aj dušu chápe Scotus ako aktívne, pričom v procese poznania je duša vyššou a dokonalejšou príčinou poznania.

V tomto bode sa Scotus prikláňa k augustínovskej tradícii, no s už spomenutými korekciami. V rámci takto koncipovanej náuky, v ktorej sa duša chápe substanciálne ako aktívna (*in primo actu*) stráca svoj dôvod Aristotelom zavedený reálny rozdiel medzi činným a trpným rozumom. Trpný/receptívny rozum je *in primo actu*, t. j. „*pati*“ je iba gramaticky pasívne, no významovo aktívne. V recenzovanej publikácii venuje G. Sondag tomuto problému deviatu kapitolu (s. 60 – 70).

V *Ord. I d.3 p.3 q.3* prezentuje Scotus priebeh procesu poznávania, v ktorom jemne rozlišuje dynamiku poznania vo fázach aktivity a receptivity rozumu ako jednej a tej istej mohutnosti. Autor recenzovaného diela venuje tomuto problému desiatu a jedenástu kapitolu (s. 70 – 86). V každej fáze pôsobí rozum – či už ako aktívny, alebo ako receptívny, ako parciálna príčina so *species intelligibilis*, ktorou je prirodzenosť objektu reprezentovaná v mode univerzality. Scotus prezentuje proces poznania ako postupné a harmonické striedanie produktívnych a receptívnych fáz – od

produkcie *species intelligibilis* ako vlastného abstrakčného úkonu cez prijatie obsahu tejto *species*, ktorým je prirodzenosť veci reprezentovaná v mode univerzality (*intellectum in potentia*), aktuálne poznanie tohto obsahu (*intellectum in actu*), až napokon k aktu poznania (*intellectio*), ktorý je vlastným úkonom trpného rozumu.

Po prečítaní a preštudovaní tak Scotovho textu, ako aj interpretácie G. Sondaga nám zostáva konštatovať iba jediné: Recenzované dielo *L'Image* je skutočne kvalitnou, vernou, vecnou a systematickou interpretáciou základných elementov Scotovej epistemológie. Preto ho odporúčame ako podnet na hlbšie štúdium diela Jána Dunsca Scota.

Michal Chabada

Mgr. Michal Chabada, PhD.

Katedra filozofie

Teologická fakulta TU

Kostolná 1

814 99 Bratislava I

SR

OPRAVA

V čísle 2/2006 sa nedopatrením vyskytla nepríjemná chyba. Na obálke sme ako autora článku „Slovenský neokartezián Juraj Cíger“ uviedli Jána Siváka. Správne meno autora je **Jozef Sivák.**

Autorovi i čitateľom sa za túto chybu ospravedlňujeme.

Redakcia